

УДК 330.101.54

ТЕТЯНА ТКАЛІЧ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та економіки
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: metti555@ukr.net

ЮЛІЯ ЛОСКУТОВА

магістр кафедри міжнародних економічних відносин та економіки
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: julialosk2295@gmail.com

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

В статті розглянуто сутність та сучасний стан трудової міграції в Україні, зокрема динаміку еміграції та імміграції в Україні та грошових переказів з-за кордону. Сформульовано особливості міграції українців до країн ЄС в сучасних економічних і політичних умовах.

Визначено фактори впливу та проаналізовано позитивні та негативні наслідки зовнішньої трудової міграції для мігрантів і суспільства, а також подано пропозиції щодо зменшення еміграції робочої сили та покращення міграційної політики в Україні.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, аналіз міграційної ситуації України, фактори впливу на міграцію, позитивні і негативні наслідки міграції, міграційна політика.

Постановка проблеми. Питання міжнародної трудової міграції є важливим елементом та об'єктом особливої уваги міжнародних інституцій і національних урядів. Враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя, і як наслідок збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджети промислово-розвинутих країн, вони будуть стимулювати залучення іммігрантів, в тому числі і з України. Останніми роками, коли частину України охопила війна, яку сьогодні називають «гібридною», з'явилися нові хвилі міграційних потоків людей, тому трудова міграція громадян нашої країни за кордон та в самій державі є проблемою державного рівня [4, 2-3].

Складність самого явища трудової міграції, поліфакторність причин його виникнення, неоднозначність наслідків міжнародних трудових міграцій зумовлюють необхідність вироблення ефективної міграційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у процес дослідження

теорії і практики міжнародної трудової міграції, удосконалення організаційних, економічних та правових важелів її регулювання зробили провідні вчені, серед яких можна виділити: Астахова О., Вівчарик М., Гнатюк Т., Гнибіденко І., Хомра О., Лібанова Е., Гуменюк Ю., Капітан В., Майданік І., Прибиткова І., Малиновська О., Позняк О., Приз М., Сердюк Т., Соломко І., Ховрах І., Шульга М., Коулмен Д., Томас У., Знанецький Ф., Парк Р., Макензі Р., Мертон Р., Штопка П., Беккер Г. та ін. Не зважаючи на те, що важливі аспекти трудової міграції відображені у працях зазначених вчених, окремі важливі проблеми, зокрема міграційні процеси в Україні в умовах європейської інтеграції, ще достатньою мірою не дістали теоретичного та практичного вирішення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження міграційного процесу, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів ситуація з трудовою міграцією в Україні весь час змінюється. Тому виникла необхідність

здійснення аналізу міграційної ситуації, визначення факторів впливу на процеси міграції в Україні в умовах європейської інтеграції та прогнозування наслідків міжнародної трудової міграції як умови вдосконалення міграційної політики України.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація виробництва, посилення взаємозалежності національних економік і, як наслідок, виникнення та постійний розвиток міжнародного ринку праці, що охоплює потоки трудових ресурсів, які перетинають національні кордони, призводять до міжнародної трудової міграції громадян України. Міжнародна трудова міграція – це виїзд населення за кордон з метою отримання роботи без зміни постійного місця проживання. Основними факторами такої міграції є: безробіття, відносно низький рівень розвитку економіки і, як наслідок, низький рівень життя населення. Соціально-економічний фактор є головною причиною міграції з України. Важливими чинниками, які спонукають українців до виїзду за межі держави, є низький рівень життя та безробіття [4, 7]. За даними МОМ, за кордоном українці отримують в середньому у чотири рази більше, ніж в Україні. Цю ж причину називають і роботодавці [7].

Середня зарплатня в країнах, які приймали українських трудових мігрантів у четвертому кварталі 2017 року становила майже 33 тис. гривень. А найбільше і найдорожче місто України – Київ пропонувало тільки 11 тис. Лише 3% вакансій у Державній службі зайнятості пропонують зарплату понад 10 тис. грн. Кожна четверта вакансія містить пропозицію мінімальної зарплати, а середня зарплата по усіх вакансіях в Україні становить 4300 грн. на місяць. У сусідній Польщі зарплатня стартує з 12-15 тис. і в середньому сягає 20-25 тис. грн. для некваліфікованого персоналу. Для більш кваліфікованих працівників вона може сягати 35-40 тис. [9].

Після запровадження демократичних свобод, зокрема й свободи пересування, транскордонна мобільність населення України стрімко зростала передусім за рахунок перетинів західного кордону. У 2013 р., тобто ще до анексії Криму та початку конфлікту на Сході України, вперше чисельність поїздок

українців до Польщі перевищила кількість виїздів до Росії, яка традиційно найбільше відвідувалася громадянами України і з якою зберігався безвізовий режим. З початком конфлікту відбулося загальне зменшення кількості поїздок за кордон, передусім за рахунок виїздів до Росії: у 2014 р. їх було майже на третину менше, ніж у 2013 р. Водночас, кількість виїздів українців до ЄС продовжувала зростати – 10,5 млн в 2014 р., 12,5 млн в 2015 р. (рис. 1) [7]. В умовах конфлікту вона прискорилося.

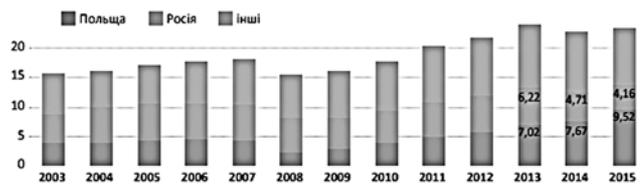

Рисунок 1 – Кількість перетинів державного кордону громадянами України у напрямі виїзду у 2003-2015 рр., млн разів [7]

За даними опитування GFK-Україна на замовлення МОМ, серед потенційних трудових мігрантів з України частка тих, хто шукає роботу в Росії, знизилася з 18% у 2011 р. до 12% в 2015 р. Водночас привабливість Польщі зросла з 7% у 2006 році, коли було здійснено перше аналогічне дослідження, до 30% у 2017 році [2, 32-34].

У процесі візової лібералізації з ЄС процедури оформлення віз для українців поступово спрощувалися, кількість шенгенських віз, виданих громадянам України, зростала. Якщо в 2010 р. українці отримали 1,28 млн шенгенських віз, то в 2013 р. – уже 1,56 млн. Причому 38,6% цих віз були багаторазовими. У 2014 р. багаторазових віз було оформлено 52,4%, а у 2015 р. – 56,8%. Цим частково пояснюється перше за десятиліття зменшення кількості оформлених шенгенських віз – українцям видано 1,35 млн шенгенських віз упродовж 2014 р. та 1,19 млн – у 2015 р. [8].

Ще одна причина скорочення чисельності віз – ріст кількості відмов. У 2010 р. частка відмов становила 3,83%, проте у 2013 р. скоротилася до 1,85%. В умовах війни вона знову почала зростати: 1,97% у 2014 р., 3,4% – у 2015 р. Інтенсифікації транскордонної мобільності українців у напрямку ЄС сприяють

угоди про малий прикордонний рух, укладені з Угорщиною в 2007 р., Польщею та Словаччиною в 2008 р., Румунією – в 2014 р. Завдяки ним громадяни, які проживають у прикордонній смузі, можуть без віз подорожувати до сусідніх держав, заглиблюючись на їх територію на відстань від 30 км (Польща) до 50 км (інші сусідні держави). Постійно зростає чисельність українців, які проживають на території ЄС. У 2015 р. їх нараховувалось 905,2 тис. Вони становили понад 6% іноземці із третіх країн на території Євросоюзу. Найбільше українців проживали в Італії (238 тис.), Польщі (336 тис.), Німеччині (112 тис.), Чеській Республіці (113 тис.) та Іспанії (84 тис.) [7].

У 2015 р. українцям було видано 493 тис. вперше оформлених дозволів на проживання в країнах ЄС, що у півтора разу більше, ніж 2014 р. (рис. 2).

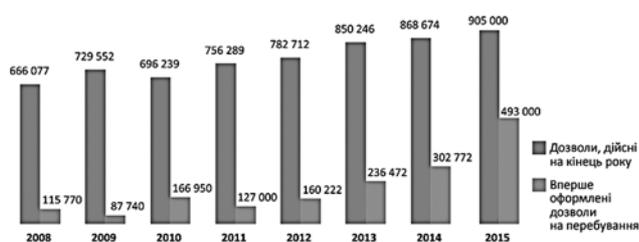

Рисунок 2 – Чисельність вперше оформлених та чинних на кінець року дозволів на перебування громадян України в країнах ЄС, 2008-2015 рр. [7]

Переважна більшість цих дозволів (87%) видана в Польщі. Практично всі вони короткотермінові (3-12 місяців) і оформлені для виконання сезонних робіт. Трудова діяльність була основною метою прибуття громадян України до Євросоюзу. У зв'язку з виконанням оплачуваної роботи оформлено 76% дозволів на перебування українців, тоді як загалом громадянам третіх країн – близько третини [6].

Відповідно до даних дослідження, проведеного в рамках проекту МОМ у 2014-2015 рр., за кордоном перебували для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України (рис. 3) [7].

Серед трудових мігрантів переважали чоловіки, найчисленнішими серед них були особи 30-44 років (понад 40%), більшість міг-

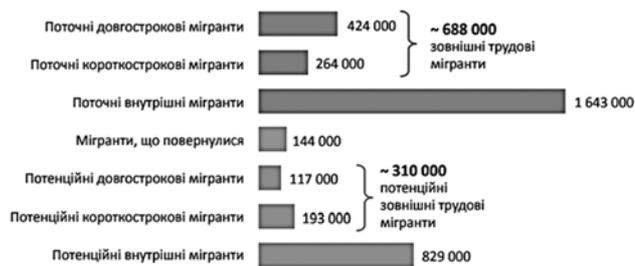

Рисунок 3 – Оцінка кількості українських трудових мігрантів (2014-2015 рр.) [7]

рантів походила із областей заходу країни. 41% трудових мігрантів мали середню або середню спеціальну освіту, 36% – вищу освіту. Основні країни призначення працівників-мігрантів – Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. На них припадало близько 80% загальних потоків короткотермінових та довгострокових трудових мігрантів з України (рис. 4) [7]

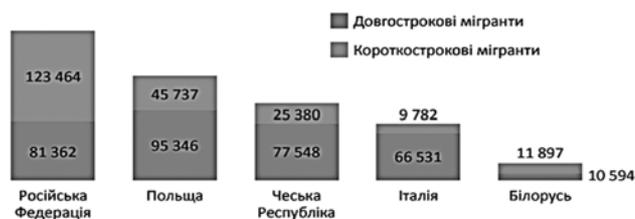

Рисунок 4 – Основні країни призначення трудових мігрантів з України [7]

Втім, люди, яким до 35 років, їдуть за кордон не лише через зарплату, а й через відсутність в Україні роботи, яка б відповідала кваліфікації працівника, прагнення безпеки зараз і у майбутньому.

Більшою проблемою, ніж відтік кваліфікованих працівників, може стати відтік молоді. Згідно із даними МОМ, серед трудових мігрантів у віці 18-29 років удвічі більше тих, хто вирішив не повертатися, якщо порівняти їх зі старшими віковими категоріями. Тим більше, що дедалі частіше молодь вирішує здобувати не лише роботу, але й освіту за кордоном. Саме ця категорія працівників має найменші шанси повернутися до України [6]. Сфери зайнятості українських працівників за кордоном – це будівництво (чоловіки) і праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство (рис. 5) [7].

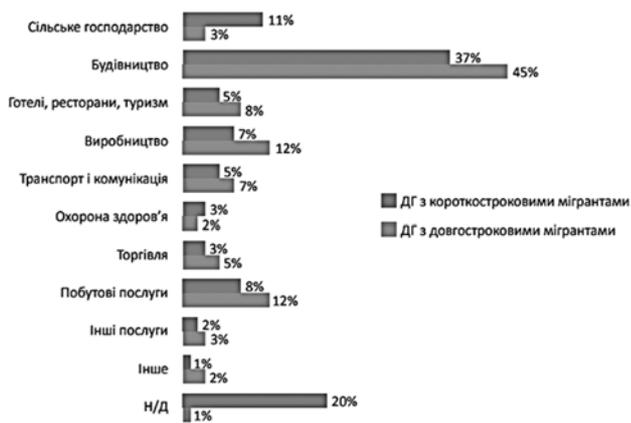

Рисунок 5 – Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном [7]

Під впливом воєнного конфлікту та глибокої економічної кризи еміграційні настрої населення зростають. Спробам вирішити життєві проблеми у спосіб працевлаштування за кордоном сприяє й набутий українцями досвід роботи за межами держави, потужні міграційні мережі, що сформувалися впродовж останніх десятиліть. Опитування, проведене на замовлення Міжнародної організації з міграції навесні 2015 року, показало, що 8% українців планували найближчим часом знайти роботу за кордоном або вже її знайшли. За даними аналогічного дослідження 2011 р., таких було 6% [7].

Згідно з результатами дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією та їхнього впливу на розвиток України, організованого МОМ у 2014-2015 р., більшість потенційних мігрантів, які планували короткотермінові виїзди з метою заробітку, збиралися виїхати до Росії, для потенційних довготермінових мігрантів (на строк понад рік) Росія була другою за значенням країною призначення після Польщі [7].

За підрахунками Інституту економіки і прогнозування, відтік робочої сили вже зараз обертається для української економіки втраченою близько 40 млрд гривень на рік. Разом із тим, за даними Національного банку, оновленими у березні 2018 року, лише за минулий 2017 рік грошові перекази в Україну від заробітчани становили приблизно 9,3 млрд доларів [9]. Ця сума у понад п'ять разів перевищувала прямі іноземні інвестиції того ж року, які Нацбанк оцінив у 1,8 млрд доларів. Серйоз-

ність проблеми можна оцінити за тим, як реагує бізнес. Є приклади, коли великі промислові підприємства західних областей 2017 року підвищили зарплатню одразу на 50-70%, аби запобігти відтоку кадрів зі своїх підприємств. Якщо врахувати, що у деяких областях – Закарпатській, Волинській – приріст зарплати становив 25-30%, у Києві – 20%, а у Херсонській області – лише 8%, то зрозуміло, як заробітчанство впливає на рівень оплати праці в Україні і поведінку роботодавців, які намагаються втримати кадри [9].

За даними цього ж дослідження в структурі трудової міграції з України також відбуваються зміни, а саме: збільшується обсяг довгострокової міграції; до міграції вдається більше молоді, жінок, мешканців міст, вихідців із північної, центральної та східної України [7].

Поки що серед трудових мігрантів переважає настрій "заробити і повернутися додому". Таких, за даними МОМ, близько 60%. Таких, хто виїжджає на постійне проживання за кордон щороку, близько 10 тисяч, і ця цифра не змінюється. З іншого боку, досвід Польщі свідчить, що навіть вищі, ніж в середньому у регіоні темпи зростання ВВП, ще не гарантують повернення робочої сили. Отже якби середня зарплатня в Україні сягала 65-80% від того, що пропонують іноземні роботодавці, то заробітчани було б менше.

Як суспільне явище трудова міграція має позитивні і негативні наслідки, а його масштаби зумовлюють необхідність державного регулювання міграційними процесами. Загалом, негативний бік трудової міграції проявляється в наступному [3; 6]:

- 1) виїжджає частина трудового потенціалу, в тому числі висококваліфіковані працівники;
- 2) морально-психологічний аспект: розпадаються сім'ї, часто залишаються бездоглядними діти та люди похилого віку, заробітчани втрачають власне здоров'я, не отримуючи при цьому кваліфіковану медичну допомогу, зазнають впливу важкої фізичної і часто ненормованої праці, насильства з боку роботодавців, в тому числі й сексуального, важких побутових умов, а крім цього, вони не мають гарантії щодо отримання зароблених грошей та правового захисту від злочинних елементів;

- 3) зниження народжуваності у молодих сім'ях;
- 4) зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку;
- 5) нерівномірний розподіл коштів та ще більше розшарування суспільства;
- 6) загальна зневіра, втрата національної самосвідомості, набуття чужих звичаїв та невластивого менталітету.

Позитивний вплив трудової міграції змовлює [3, 6]:

- 1) зменшення соціальної напруги та навантаження на ринок праці;
- 2) значний грошовий (валютний) приплив (гроші заробітчан);
- 3) можливість матеріального утримання на батьківщині сімей;
- 4) розвиток малого бізнесу за рахунок залучених коштів від "човникової" торгівлі;
- 5) розширення світогляду, набуття свідомості та розуміння реальних умов ринкової економіки розвинутих країн, вивчення іноземних мов.

Визначивши позитивні та негативні наслідки трудової міграції, можна сформувати комплекс дій щодо подолання її негативного впливу. З метою зменшення еміграції робочої сили необхідне впровадження системи заходів, які на думку фахівців повинні мати чітке внутрішнє і зовнішнє спрямування. До числа перших належать заходи макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки –

створення робочих місць, розширення іноземного інвестування, максимальне спрощення заснування власного бізнесу тощо. Зовнішні заходи мають забезпечити цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та можливість їх вільного повернення додому, ввезення валюти, а також гарантії нашим співвітчизникам захисту їхніх трудових прав за кордоном [7].

Висновки. Проблема зовнішніх трудових міграцій населення є досить актуальною для України, яка продовжує залишатися країною-експортером робочої сили, особливо у зв'язку з складною ситуацією на Донбасі. Головними факторами можливої еміграції є пропозиція прибуткової роботи, збройний конфлікт, економічні та демографічні проблеми в країні, відсутність умов для самореалізації.

Бізнес повинен бути готовим до серйозних змін через відтік кадрів за кордон. Це означає, що роботодавцям необхідно переглянути не лише зарплати, але й політику соціальних пакетів для своїх працівників. Крім того, очевидно, що їм доведеться підняти вікову "скляну стелю" і більше вкладати у перепідготовку працівників "за 45", так само, як і у стажування співробітників за кордоном. Соціальний капітал цих людей теж треба використовувати, адже їх буде все більше в Україні.

Список використаних джерел

1. Гуменюк Ю. П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти : монографія / Ю. П. Гуменюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 619 с.
2. Звіт щодо методології організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнар. організація праці. Група тех. підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центр. та Схід. Європи. – Будапешт, 2017. – 96 с.
3. Малиновська О. А. Трудова міграція населення України: чого чекати в найближчому майбутньому? [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Міграція : Всеукр. інформ.-аналіт. щомісяч. газета. – Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/news/migrantworkers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-inthe-near-future-part-1/>
4. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – 40 с.
5. Малиновська О. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам [Електронний ресурс] / Олена Малиновська // Аналітична записка М1/2014. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files//publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf
6. Міграційний профіль України 2013 [Електронний ресурс] / Міграційна служба України. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_%20Profile_2013.pdf
7. Міграція в Україні: факти і цифри [Електронний ресурс]. – Міжнародна організація з міграції (МОМ): Представництво в Україні, 2016. – 15 с. Режим доступу : http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
8. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
9. Робсила чи рабсила: як впливає на економіку України трудова міграція [Електронний ресурс] / BBC Україна 26 березня 2018. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43485101>

References

1. Humeniuk Yu. P. Mizhnarodna trudova mihratsiia: metodolohichni ta orhanizatsiyni aspekty : monohrafiia / Yu. P. Humeniuk. – Ternopil : TNEU, 2013. – 619 s.
2. Zvit shchodo metodolohii orhanizatsii provedennia ta rezultativ modulnoho vybirkovoho obstezhennia z pytan trudovoi mihratsii v Ukraini / Mizhnar. orhanizatsiia pratsi. Hrupa tekhn. pidtrymky z pytan hidnoi pratsi ta Biuro MOP dlia krain Tsentru ta Skhid. Yevropy. – Budapesht, 2017. – 96 s.

3. Malynovska O. A. Trudova mihratsiia naseleння Ukrainy: choho chekaty v naiblyzhchomu maibutnomu? [Elektronnyi resurs] / O. A. Malynovska // Mihratsiia : Vseukr. inform.-analit. shchomisiach. hazeta. – Rezhym dostupu: <http://migraciya.com.ua/news/migrantworkers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-1/>
4. Malynovska O. A. Trudova mihratsiia: sotsialni naslidky ta shliakhy reahuvannia / O. A. Malynovska. – K. : NISD, 2011. – 40 s.
5. Malynovska O. Mihratsiina polityka v Ukraini: formuvannia, zmist, vidpovidnist suchasnym vymoham [Elektronnyi resurs] / Olena Malynovska // Analitychna zapyska M1/2014. – Rezhym dostupu : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf
6. Mihratsiinyi profil Ukrainy 2013 [Elektronnyi resurs] / Mihratsiina sluzhba Ukrainy. – Rezhym dostupu: http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_%20Profile_2013.pdf
7. Mihratsiia v Ukraini: fakty i tsyfry [Elektronnyi resurs]. – Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii (MOM): Predstavnytstvo v Ukraini, 2016. – 15 s. Rezhym dostupu : http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
8. Ofitsiinyi veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : www.ukrstat.gov.ua
9. Robsyla chy rabsyla: yak vplyvaie na ekonomiku Ukrainy trudova mihratsiia [Elektronnyi resurs] / VVS Ukraina 26 bereznia 2018. – Rezhym dostupu : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43485101>

Ткалич Т., Лоскутова Ю. Международная трудовая миграция в Украине в контексте интеграционных трансформаций

В статье рассмотрены сущность и современное состояние трудовой миграции в Украине, в частности динамику эмиграции и иммиграции в Украину и денежных переводов из-за рубежа. Сформулированы особенности миграции украинцев в страны ЕС в современных экономических и политических условиях.

Определены факторы влияния и проанализированы положительные и отрицательные последствия внешней трудовой миграции для мигрантов и общества, а также представлены предложения по уменьшению эмиграции рабочей силы и улучшения миграционной политики в Украине.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, анализ миграционной ситуации в Украине, факторы влияния на миграцию, положительные и отрицательные последствия миграции, миграционная политика.

Tkalych T., Loskutova Y. International labor migration in Ukraine in the context of integration transformations

The article deals with the essence and current state of labor migration in Ukraine, in particular the dynamics of emigration and immigration in Ukraine and remittances from abroad.

After the introduction of democratic freedoms, in particular freedom of movement, the transboundary mobility of the Ukrainian population has grown rapidly, primarily due to the crossings of the western border. In 2013, that is, before the annexation of the Crimea and the beginning of the conflict in the East of Ukraine, for the first time the number of trips of Ukrainians to Poland exceeded the number of trips to Russia, which is traditionally the most visited by ukrainian citizens and with which the visa-free regime was maintained. Since the beginning of the conflict, there has been a general decrease in the number of trips abroad, primarily due to visits to Russia: in 2014, they were almost one third less than in 2013. At the same time, the number of Ukrainian trips to the EU continued to grow – 10.5 mln. 2014, 12.5 million in 2015 According to a study carried out within the framework of the IOM project in 2014-2015, about 700 thousand citizens of Ukraine were abroad to carry out labor activities.

Among migrant workers mens dominated, the most numerous among them were persons aged 30-44 (over 40%), the majority of migrants came from the west of the country. 41% of labor migrants had secondary or secondary special education, 36% – higher education. The main destination countries for migrant workers are Poland, the Russian Federation, the Czech Republic and Italy. They accounted for about 80% of the total flows of short-term and long-term migrant workers from Ukraine.

People under the age of 35 travel abroad not only for salary, but also because of the lack of work in Ukraine that meets the qualifications of an employee, the pursuit of security now and in the future. According to the Institute of Economics and Forecasting, the outflow of labor is already turning to the ukrainian economy for a loss of about 40 billion hryvnias per year. At the same time, according to the National Bank, updated in March 2018, only during the last 2017 the money transfers to Ukraine from the workers were about \$ 9.3 billion, which is more than five times higher than direct foreign investments of the same year.

Ukrainian business must be prepared for serious change because of outflow of personnal abroad. Employers need to review not only salaries but also social package policies for their employees. In addition, it is obvious that they will have to raise the "glass ceiling" of the age and invest more in the retraining of workers "after 45", as well as training interns abroad. The social capital of these people needs to be used, because such as they will be more and more in Ukraine.

Keywords: international labor migration, analysis of the migration situation in Ukraine, factors influencing migration, positive and negative consequences of migration, migration policy.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2018